

HOVUZ BALIQCHILIK XO'JALIGIDA JADALLASHTIRILGAN (INTENSIFIKATSIYA) ISH YURITISH SHAKLLARI

Maxmurov Ixtiyor Baxtiyor o'g'li

Annotatsiya; *Tabiiy tuproq tarkibi hamda suv tarkibidagi organik va anorganik moddalarning miqdori bilan chambarchas bog'liq. Yana iqlim sharoitiga va boshqa biotik va abiotik omillarga ham bog'liq. Hovuzlarning biologik holatiga javob berisliiga qarab xo'jalikda jadallashtirilgan baliqchilik faoliyatini yo'lga qo'yish mumkin. Ish yuritishning bu shakli asosan yil davomida suv zaxirasi, tabiiy ozuqa va qo'shimcha ozuqa — omuxta yent zaxirasiga bog'liq. Chunki baliq va baliq mahsuldorligi aynan shu ko'rsatkichlarga bog'liq.*

Kalit so'zlar: *baliq, oqsil, uglevod, yog', vitaminlar, minerallardan fosfor, temir, kalsiy, mikroelementlar, baliqchilik.*

Kirish

Tabiiy tuproq tarkibi hamda suv tarkibidagi organik va anorganik moddalarning miqdori bilan chambarchas bog'liq. Yana iqlim sharoitiga va boshqa biotik va abiotik omillarga ham bog'liq. Hovuzlarning biologik holatiga javob berisliiga qarab xo'jalikda jadallashtirilgan baliqchilik faoliyatini yo'lga qo'yish mumkin. Ish yuritishning bu shakli asosan yil davomida suv zaxirasi, tabiiy ozuqa va qo'shimcha ozuqa — omuxta yent zaxirasiga bog'liq. Chunki baliq va baliq mahsuldorligi aynan shu ko'rsatkichlarga bog'liq. Ayniqsa, suv bilan yil davomida ta'minlab turishi shart. Shu munosabat bilan rejalashtirilgan jadallashtirish usuli orqali baliq yetishtirish faqat tabiiy ozuqaga qarab siyrak baliq o'tkazish usuli yoki ekstensiv usuli orqali, baliq mahsulotini chegaralab qo'yadi. Ekstensiv usulda xo'jalik bor-yo'g'i bar bir gektar suvlikdan 10—15 kg baliq mahsuloti oladi, xolos. Hovuz baliqchilik xo'jaligida baliq mahsuldorligining samaradorligini oshirish uchun, ko'proq tovar baliq yetishtirish uchun oziqlantirishning boshqa usullarini qo'llashga to'g'ri keladi. Baliqchilik xo'jaligida ishni unumli va santarali tashkil qilish uchun quyidagi ishlarni yo'lga qo'yish orqali erishish mumkin.

1. Suv havzasining tabiiy ozuqa bazasini boyitish.
2. Hovuz melioratsiyasini yaxshilash.
3. Hovuzlarni organik va anorganik o'g'itlar bilan ta'minlash.
4. Boqiladigan baliqlarni omuxta yem bilan boqishdan iborat.

Baliqlarni boqishda qo'shimcha ravishda oziqlantirish va qo'shimcha ozuqa hisobidan hovuzni tig'iz baliqlashtirish, polikultura usulini qo'llash (karp+oq amur+oq do'ngpeshana+chipor do'ngpeshona), ya'ni turli xildagi baliqlarni bir hovuzda birgalikda boqishdan iborat. Agarda tanlangan hovuzning gidroximiyasi, girdologiyasi va gidrobiologiyasi biologik jihatdan talab darajasida bo'lsa, hovuzda turli xil yoshdagi (1+, 2+) baliqlarni birgalikda boqish mumkin.

Yuqorida tartib bilan ko'rsatilgan barcha raqamlar jadallashtirish yoki intensivlik usuli deyiladi. Bunday usul bilan ishlaydigan xo'jaliklar boshqacha qilib jadallashtirish usuli bilan ishlaydigan baliqchilik xo'jaligi deyiladi. Jadallashtirilgan baliqchilik

xo'jaliklarida asosiy diqqat-e'tibor tabiiy va sunny ozuqaga qaratilgan bo'ladi. Buning uchun ozuqa koeffitsienti deganda 1 kg tovar baliq yetishtirish uchun sarflangan ozuqa miqdoriga aytiladi. Zooplanktonning ozuqa koeffitsienti 10, zoobentos 6, fitoplankton 40, yuksak suvo'tlari 80 ga teng bo'lsa, proteinga boy bo'lgan omuxta yem 4,5 ga teng. Karp yil davontida 4,5 kg omuxta yentdan iste'mol qilsa, u 0,8-1,0 kg ga yetishi mumkin, agarda omuxta yemning tarkibidagi protein miqdori 23—26 % bo'lsa, omuxta yem tarkibida protein yetishmasa, unda uning ozuqa koeffitsienti 15—20 ga yetadi. Ba'zi bir hovuz baliqchilik xo'jaliklari o'z ish usullarini faqat tabiiy ozuqaga asoslangan holda ish yuritadilar. Bunday xo'jaliklar ekstensiv usulda ishlaydigan xo'jaliklar deyiladi. Ekstensiv usulga asoslangan xo'jaliklarda baliq mahsuldorligi ancha past bo'ladi, chunki bu xo'jaliklar qo'shimcha omuxta yem ishlatmasdan nuqul tabiiy ozuqa zaxirasiga qarab ish yuritadilar. Suv havzasining tabiiy ozuqa bazasi Baliqning tabiiy ozuqa bazasi bo'lib, suv havzasidagi «baliq iste'mol qiladigan» barcha o'simlik va hayvon organizmi hisoblanadi. Baliqchilik hovuz xo'jaligiga qarashli suvliklarning tabiiy ozuqa bazasini baholash uchun turli xildagi namunalari yig'iladi. Bu ishni gidrobiolog mutaxassisi tomonidan amalga oshiriladi.

Hovuzning tabiiy ozuqa bazasi bo'lib, yuksak suv o'simliklari: qamish — *Phragmites communis*, lux — *Typha angustifolia*, rdest — *Potamogeton pectinatus*, shoxbarg — *Ceratophyllum demersum*, unit - *Myriophyllum spicatum*, qo'g'a - *Butomus sp.*, xapa - *Chara fragilis* va boshqalar hisoblanadi. Yuksak suvo'tlari oq amurning asosiy ozuqa obyekti hisoblanadi. Oq amur 2+ yoshda, og'irligi 400-500 g bo'lganda, yuksak suvo'tlari bilan to'liq oziqlana boshlaydi. Tuban mikroskopik suvo'tlar fitoplankton yoki bir hujayrali suvo'tlaridir. Ko'k-yashil suvo'tlari — *Cyanophita* — *Anabeana sp.*, *Oscillatiria amphibian*, *Lyngbia sp.*; diatom suvo'tlari — *Bacillariophita*: *Diatoma isulolare*, *Synedra asus*, *Narsicula sp.*, *Cyntbella sp.*, *netschia recta* va boshqalar. Yashil suvo'tlari — *Chlorophita*; *Chlorella isulgaris*, *Coocystis pelagica*, *Scenodesmus cuadricanda*, *Cladophora glome rata*, *Spvrog'ira sp.* va bosiiqalar. Bir hujayrali suvo'tlari bilan asosan oq do'ngpeshana oziqlanadi. Lekin ko'k-yashil suvo'tlari gidrobiontlar hayoti uchun ancha xavfli. Ularni kamaytirish uchun yashil suvo'tlarini ko'paytirishga to'g'ri keladi. Ko'k-yashil suvo'tlari ko'payib suvning gullashiga olib keladi. Suvdagi fitoplankton miqdori, biomassasi va mahsuldorligini aniqlab, so'ngra qancha oq do'ngpeshana segoletkalari bilan baliqlashtirish tavsiya etiladi. Zooplankton barclia baliq chavoqlari taogen oziqlanishga o'tishi bilan sodda hayvonlar, so'ngra zooplankton bilan oziqlanishga o'tadilar. Demak, zooplankton baliq hayoti uchun eng zarur bo'lgan ozuqa obyekti hisoblanadi. Zooplanktonning miqdori yetarli darajada bo'lmasa baliq chavoqlari rivojlanmay qoladi.

Quyidagi baliq turlari: chipor do'ngpeshana, pelyad, katta og'izli buffalo umrining oxirigacha zooplankton bilan oziqlanadi. Shuning uchun ham suv havzasidagi zooplankton mahsuldorligidan ratsional foydalanish uchun chipor do'ngpeshana segoletkalari bilan baliqlashtirish maqsadga muvofiq. Zooplankton biomassasi va mahsuldorligiga qarab, katta og'izli buffaloni iqlimlashtirsa bo'ladi. Chunki buffalo o'zining sifatli go'sht mahsuloti bilan chipor do'ngpeshanadan keskin farq qiladi. Zooplankton suvda muallaq tarqalgan bo'lib, u asosan tuban qisqichbaqasimonlardan: kurakoyoqlilardan — *Copepoda*, shoxdor mo'ylovdordan — *Cladocera* va yumaloq chuvalchanglar — *Ratatoria* dan iborat. Bularning

dominant turlaridan *Diaphnasma brachyrum*, *Daphnia longispina*, *Ceriodaphnia reticulata*, *Moina rectirostris*, *Chydorus sphaericus*, *Acanthodiptomus salinus*, *Cyclops vicinus*, *Mesocyclops crassus*, *Brachionus angularis*, *Keratella quadrata* va boshqalar. Bularning miqdori, biomassasi va mahsuldorligini aniqlab, so'ngra qancha miqdorda chipor do'ng'peshana yoki katta og'izli buffalo segoletkalari bilan baliqlashtirish rejalashtiriladi. Zoobentos ko'pchilik karpsimonlarning asosiy ozuqa obyekti (zog'ora, karp. lesh, karas) hisoblanadi. Chukuchanlar oilasiga mansub turlardan qora buffalo, kichik og'izli buffalo va qisman katta og'izli buffalo kabi turlari ham zoobentosni xush ko'radilar. Bu turlar omuxta yem bilan bir qatorda ayniqsa xironomid lichinkalari bilan ham oziqlanadi. Suv havzalarining zoobentosini asosan hasharotlarning lichinkalari tashkil qiladi. Bular ninachilar, kunliklar, suv qandalalari, suv qo'ng'izlari, ikki qanotlilarning lichinkalari hisoblanadi. Lekin ularning lichinkalari nihoyatda oz. Chunki zoobentos bilan oziqlanadigan baliq turlari ko'p. Shuning uchun ham har bir xo'jalik boshlig'i tabiiy ozuqa zaxirasini ko'paytirish yo'llarini qidirishi kerak. Bulling uchun *artemia salina*, mizid, neries, molluska kabi turlarni introduksiya qilish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Lekin bu baliqlarning sanoatda ahamiyati yo'q, ularni baliq ovi ishqibozlarigina tutishadi. Jizzax viloyatida tashkil qilingan «Fora Seafood» O'zbekiston va Turkiya qo'shma korxonasi tomonidan Aydar-Arnasoy ko'llar tizimida baliq ovlovchi barcha ijara korxonalari tomonidan ovlangan sudak baliqlari yig'ib olinib, birlamchi qayta ishlanib, eksport qilish yo'lga qo'yilgan. Natijada har yili 1 mln AQSH dollari atrofida baliq mahsulotlari eksport qilishga erishilmoqda. Agar baliq ovlash korxonalari alohida holda faoliyat olib borganida, mahsulotni eksport qilish imkoniyati yuzaga kelmagan bo'lar edi. Barcha viloyatlarda bunday yo'nalishda rivojlanish imkoniyatlari mavjud. Haqiqatan ham mahsulotni qayerga, qanchadan sotishni bilish imkoniyatiga ega bo'lgan baliqchilarning mahsulot ishlab chiqarish darajasini yanada oshirish, qayta ishlash korxonalarining esa to'la quvvat bilan ishlab, aholiga sifatli mahsulotlar yetkazib berish, mamlakat eksport salohiyatini yuksaltirishni taklif qilayotgan ishlab chiqarish kooperatsiyalari katta ahamiyat kasb etadi. Bunday tadbir iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida mamlakatimiz aholisini baliq mahsulotlari bilan ta'minlash va tarmoqning eksport salohiyatini oshirishdagi dastlabki qadamlar bo'lib hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Zohidov O.E. Zoologiya ensiklopediyasi (baliqlar va tuban xordalilar). — O., «Fan» nashriyoti, 1979.
2. Xaqberdiyev P.S., Davlatov R.B. Baliqlarni oziqlantirish, ularning kasalliklarini davolash va oldini olish. — Samarqand, 2012.
3. Kamilov B.G., Qurbonov R.B. Baliqchilik (O'zbekistonda karp baliqlarini ko'paytirish). — O., 2009.
4. Shohimardonov D.R. Mintaqalarda baliqchilikni rivojlantirish. — O., 2001.